

Hukuk, Ahlak ve Etik İlişkisi*

Av. Fatma Betül SEHRAWALA*

Öz

Hukuk, ahlak ve etik kuralları, aynı nehir birbirini besleyen farklı kolları şeklinde tasvir edilebilir. Nitekim dışlayıcı/katı pozitivist anlayışların aksine, hukuk kurallarının ahlak ve etik kurallarının eleğinden geçirilmiş kurallar bütünü olduğu gerçeği yadsınmamalıdır. Dayatmacı hukuk kuralları düzenin devamını öngörmüşken toplumun iyiliği sağlama amacından hareketle düzene hizmet eden etik kuralları da büyük bir önemi haizdir. Etik kavramının bir çıktısı olan meslek etiği kuralları, ehil insanların yetiştirilmesinde rol oynarken araştırma etiği kuralları, intihale sebebiyet vermeyen nitelikli çalışmaların oluşturulmasında etkilidir. Toplumdan topluma değişen ve etik kurallara nazaran daha dar kapsamlı olan ahlak kuralları ise hem hukuk kurallarını şekillendirmekte hem de etikten beslenmektedir. Kısacası kapsayıcı pozitivist anlayışın da işaret ettiği hem hukuk hem de ahlak ve etik farklı kavramlar olup genel itibarıyla toplum düzenine vücut vermekte; aralarında fark bulunsa dahi bu farkın keskin olmadığı gerçeği akıllardan çıkarılmamalıdır. Olması gereken, ahlak ve etik kuralları ekseninde oluşturulmuş hukuk kurallarını hayata geçirebilmek ve etik değerler ekseninde eğitim modelleri benimseyerek erdemli meslek mensupları ve araştırmacılar yetiştirmektir.

Anahtar Kelimeler

Hukuk, ahlak, etik, kapsayıcı pozitivism, H.L. A. Hart.

* İzmir Barosu, fatma@sehrawala.com, ORCID: 0009-0001-0354-3356.

Gönderim Tarihi: 29.04.2023. Kabul Tarihi: 23.07.2023. **Hakem denetiminden geçmiştir.**

* *Makale konusunun seçiminde ilham olan ve desteklerini esirgeyemeyen çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Yusuf Karakoç'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.*

Relationship between Law, Morality and Ethics

Abstract

Law, morality and ethical rules can be described as different branches of the same river that feed each other. As a matter of fact, contrary to strict positivist understandings, it should not be denied that legal rules are a set of rules that have been sifted through moral and ethical rules. While imposing legal rules have foreseen the continuation of the order, ethical rules that serve the order with the aim of ensuring the good of the society are also of great importance. While the rules of professional ethics, which are an output of the concept of ethics, play a role in raising competent people, the rules of research ethics are effective in the creation of quality studies that do not cause plagiarism. Moral rules, which vary from society to society and are narrower than ethical rules, both shape the rules of law and are fed by ethics. In short, both law, morality and ethics, which the inclusive positivist understanding points to, are different concepts and generally embody the social order; Even if there is a difference between them, the fact that this difference is not sharp should be kept in mind. What needs to be done is to implement the rules of law established on the axis of moral and ethical rules, and to train virtuous professionals and researchers by adopting educational models on the axis of ethical values.

Keywords

Law, morality, ethics, inclusive positivism, H.L. A. Hart.

GİRİŞ

Günümüz modern toplumları, düzeni sağlamak için hukuk kurallarının gölgesine sığınmıştır. Hatta etik değerlerin bilinemediği dahi iddia edilerek etik ve etiğe ilişkin olan ahlak kuralları dışlanmıştır. Bir diğer deyişle, etik kuralları vardır ancak cam bir vitrinde sergilenmektedir. İsteyen, çıkarına uygun olanı seçer, beğenir ve alır. Modern zaman insanına göre sadece hukuk vardır ve var olan genel kanı, hukukun her derde deva bir ilaç olduğudur. Bu kanı üzerine akla şu soru gelir: gerçekten sadece hukukla mı toplumsal sorunlar bertaraf edilebilir? Bir diğer deyişle, nesillerin ürünü olan etik kurallar, topluma ait ahlaki değerler ve diğer sosyal düzenleyici kurallar es mi geçilmelidir?

Hukuk, toplum içindir ve toplumun çıkarlarına hizmet etmelidir. Hukuk adildir ve adil olanı sever. Hukuk, zor kullanarak ehlileştirilmiş ve dışsal ilişkilerinde uysal davranan bir toplum yapısına hayat vermeyi amaçlar. Ahlak ve etik ise kişinin ruhunu iyileştirmeye çalışır. Bu vesileyle içi iyi olan ve dışı da iyi olarak yansıyan uyumlu bir bütün yaratılır. Eğer insanın içi düzelmezse, dışı asla iyi olamayacak ve toplum bir karmaşaya sürüklenecektir. İşte yukarıda belirtmiş olduğumuz sorunun cevabı da budur. Ahlak ve etik olmazsa hukuk zincirinin en değerli halkaları eksik kalır ve hukuk kendisini bir anomalinin içinde bulur. Ayrıca belirtmek gerekir ki dinamik olan toplum yapısı, soyut ve genel hukuk kurallarıyla çözülemeyecek kadar karmaşıktır. Bu bilmeceyi çözecek ve sorunları defedecek çare ise hukuk kurallarının diğer sosyal düzenleyici kurallarla desteklenerek uygulanmasıdır. Ancak bu şekilde adalet, eşitlik, insan onuru, kardeşlik gibi değerlerle birbirine kenetlenmiş bir toplum inşa edilebilir.

Hukuk ve ahlak hem benzer hem de farklı kavramlar olmaları sebebiyle her zaman ilgi odağı olmuştur. Bu sebeple bu kavramlar arasındaki ilişki, tarih boyunca sürekli tartışılan bir mevzu olmuştur. Bir grup düşünür, hukuk ve ahlakın su geçirmez şekilde ayrılamayacak kavramlar olduğunu iddia ederken diğer bir grup, hukukun ahlakla özdeş kabul edilemeyeceğini ve dolayısıyla ahlaktan ayrı olarak var olmaya devam edeceğini iddia etmektedir.

Bu çalışmamızda, süregiden bu tartışmalara ve çeşitli düşünürlere yer verilmiştir. Bilhassa H.L.A. Hart'ın görüşleri ekseninde hukuk ve ahlak ilişkisine vurgu yapma tercihinin gidilmiştir. Bu çalışmayla, hukuk, ahlak ve etik arasındaki ilişkiyi irdeleyerek yukarıda zikretmiş olduğumuz sorulara cevaplar aranmış ve hukuka atfedilen yüksek değerleri sorgulamak ve sorgulatmak amaçlanmıştır.

Çalışmamızda, hukuk, ahlak ve etik kavramlarının aralarındaki benzerlik ve farklılıklar gözetilerek ayrıntılı bir şekilde tanımlanması yolu tercih edilmiştir. Hukuk ile ahlak ve etik arasında ilişki bilhassa H.L.A. Hart ve yeri geldikçe Füller ve Mill'in düşünceleri ekseninde ele alınmıştır. Ahlak kavramı ile çokça karıştırılan etik kavramı bahsinde, meslek etiğinin bir alt kolu olan hukukçu etiği kavramına da değinilerek hukuk ve etik ilişkisini somutlaştırmak amaçlanmıştır. Tüm açıklamalarımız, bahsi geçen hukuk, ahlak ve etik kavramlarının farklılıklarına işaret etmekte olup bu kavramlar arasında bir hiyerarşinin bulunmadığı, bizaatihi birbirlerini besleyen pozitif bir ilişkinin var olduğu gerçeğini aşıkarak kılmaktadır

I. TOPLUMSAL NORM OLARAK HUKUK, AHLAK VE ETİK

A. Hukuk Kavramı ve Hukuk Kuralları

Hukuk; toplumu ve kişiler arası ilişkileri düzenlemeyi amaçlayan, yaptırım gücü olan, insanların haklarını koruyarak özgür bir ortam yaratmayı amaçlayan ve uyulması zorunlu olan kurallardan oluşan bilim dalı olarak tanımlanabilir. Hukuk kurallarında yaptırımın kaynağı ise zor kullanma gücünü elinde bulunduran devlettir ki bu durum hukuk kurallarını diğer kurallardan ayıran temel özelliktir.¹ Hukuk kurallarında yaptırım cebirken din kurallarında öldükten sonra Tanrı tarafından cezalandırılmak; ahlak kurallarında ise kınanma, dışlanma ve vicdan azabı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hukuk kurallarının getirmiş olduğu yaptırım sistemi, zor kullanma gücünü ihtiva ettiği için genellikle caydırıcıdır. Buna karşın Hart'ın da belirttiği gibi her ne kadar yaptırımların caydırıcılığı hukuka uymayı kolaylaştırırsa da

¹ TOPUZKANAMIŞ, Engin, *Hukuk ve Disiplin Modern Toplumda Hukuka Uymanın Dayanakları*, 3. Baskı, Zoe Kitap, İstanbul, 2019, s. 13-17.

tek etken bu değildir². Çünkü insanlar, hukuka uyma edimini³ ahlaka uygun bulur, toplumlarına duydukları saygı ve hukuka güven, onları hukuka uygun davrandırır⁴. Hukuk bilimi gereği insanların yapmalarına izin verilen davranışlar korunur; insanların yapması istenmeyen davranışlar hukuk aracılığıyla yasaklanır bir diğer değişle hukuka aykırı kabul edilir⁵.

Hukuk kuralları, ortaya çıktığı ilk zamanlar sözlü olmakla birlikte zamanla toplumsal ilişkilerin karmaşıklaşmasının da etkisiyle yazılı hale gelmiş olup halen içeriğinde bağlayıcı olmayan genel hukuk ilkeleri ve örf-adet kurallarını da barındırmaktadır.⁶ Hem hukuk hem de diğer sosyal düzenleyici kurallar normatif düzeni oluşturur ve bünyelerinde yasak ve buyrukları ihtiva ederler⁷. Hukuk kuralları haricindeki tüm kuralların amaçları ile hukuk kurallarının amaçları arasında bir benzerlik olmakla birlikte hukuk kurallarının yazılılığı, bu kuralları koyan iradelerin farklılığı, yürürlük tarihi ve kuralların kaynakları arasında farklılıklar, ayırıcı unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Bu farklılıklara yeri geldiğince değinilecektir.

Unutulmamalıdır ki hukuki normlar olarak da ifade edebileceğimiz hukuk kuralları deyimi, her ne kadar toplum içindeki ilişkilerin tamamına etkimek istese de pratikte bu pek mümkün değildir. Bu sebeple hukukun bir kaynağı olan ahlak kurallarına, ahlaktan farklı bir kavram olarak etik kurallarına ve diğer sosyal düzenleyici kurallara ihtiyaç vardır.

² TOPUZKANAMIŞ, s. 112; UZUN, Ertuğrul: “Ahlâksızlığın Cezalandırılması: Devlin-Hart Tartışması”, (Ed.) GÜRLER, Sercan: *H.L.A. Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı*, 2. Baskı, Tekin Yayınları, İstanbul, 2017, s. 89.

³ Bu çalışmamızda, hukuka uymak şeklinde bir ibareyi benimsemiş bulunmaktayız. Bu husustaki temel amaç, uyma ve itaat eylemleri arasındaki farka işaret etmek ve hukukun kendisine itaat edilen despotik bir güç unsuru olmadığını vurgulamaktır. Uyma edimi, insanın kendi isteği ile bir kurala uygun davranmasıdır. İtaat ise kişinin kendisini meşru olduğu kabul edilen bir otoritenin emir ve yasaklarına uygun hareket etme zorunluluğu içerisinde hissetmesidir. TOPUZKANAMIŞ, s. 119.

⁴ TOPUZKANAMIŞ, s. 112.

⁵ ÇİFTÇİOĞLU, Ceylan / BOZKURT, Ömer: “İnsan Haklarının Etik İle İlişkisi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2021, Cilt 6, Sayı 2, s. 669.

⁶ YÜKSEL, Mehmet: “Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişikisine Sosyolojik Bir Bakış”, *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 57, Sayı 1, s. 180.

⁷ ALTUNSU, Onur: *Hans Kelsen'in Düşüncelerinde Hukuk-Ahlak İlişkisi ve Temel Norm Kuramı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2017, s. 10.

B. Ahlak Kavramı ve Ahlak Kuralları

Ahlak, belirli bir tarihsel dönemde yaşayan insan topluluklarının davranışlarını yönlendiren, toplum içindeki tutum ve davranışları yönlendiren ideal, soyut ilkeler ve inançlar bütünüdür⁸. Ahlaka uygun olan davranışlar, ahlaki davranış olarak ifade edilir ve bu davranışlar, düşünce, duygu ve eylemde “iyi” ile “kötü” arasındaki ayrımın varlığıyla şekillenmişlerdir⁹.

Ahlak kuralları, toplumun vicdanından¹⁰ doğan ve devlet eliyle yaptırımın olmadığı kurallardır. Aksi takdirde, ahlak kuralları, ahlak kuralı olmaktan çıkıp birer hukuk kuralı haline gelir¹¹. Bu sebeple yaptırımın kanunlar eliyle değil, toplumun kendisi tarafından oluşturulduğu, ahlaka aykırı davranışların kınama, dışlanma gibi çeşitli toplumsal tepkilerle yaptırıma bağlandığı bir sistemle karşılaşmaktayız. Ahlak ve hukuk kuralları, toplumun yarattığı, toplumu düzenleyen ve topluma şekil veren kurallardır. Ahlak kuralları, toplumsal hayatın bir hem girdisi hem de bir çıktısıdır.

Ahlaki eylemler, özgür iradeye bağlıdır. Ahlaki özerklik olarak da ifade edilebilecek olan bu durum, insanların ahlaki eylem oluştururken bireysel olarak tercih oluşturmaları ve dolayısıyla ahlakın bireysel bir boyutu olduğunu aşikar kılmaktadır¹². Bu tanımlardan yola çıkarsak insanların irade sahibi varlıklar olmaları, seçim yapabilme kabiliyetlerine sahip oldukları kabulünü doğurur. Kendi iradesiyle seçim yapan insan, davranışlarının sonuçlarından sorumlu tutulabilmelidir. Bireysel seçimler sonucunda, her ne kadar somut ve kanuni yaptırımlar olmasa da toplumun tepkisi ile karşılaşılması çok doğal bir durum olarak görülmelidir. İnsanın kendi iradesine vurgu yapan bu görüşün karşısında, ahlakın kutsallığını savunan ancak insan

⁸ YÜKSEL, Mehmet: “Etik Kodlar, Ahlak ve Hukuk”, *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, Cilt 5, Sayı 1, 19.

⁹ IŞIKTAÇ, Yasemin: “Hukuk, Etik İlişkisinde Yeni Gelişmeler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2000, Cilt 58, Sayı 1-2, s. 3.

¹⁰ Vicdan kavramı, Tanrı'nın insanın kalbine koyduğu, iyi ile kötüyü ayırt etmeyi sağlayabilen ve ahlak kurallarının da kaynağını oluşturan bilinçtir. Ahlakilik yolunda yolumuzu aydımlatan iç ses, vicdan olarak tanımlanabilir. YILMAZ, Nusrettin: “Felsefi Bağlamda ‘İyi Biri Olma’nın Bazı Yolları”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, 2010, Sayı 25, s. 103.

¹¹ KARAKOÇ, Yusuf: “Hukuk-Etik İlişkisi”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, 2012, Sayı 24, s. 91.

¹² YÜKSEL, *Etik Kodlar*, s. 20.

kaderinin seçimlerini yönlendirdiğini, bir diğer deyişle özgür iradeye dayanan seçimlerin olmadığını düşünen Schopenhauer bulunmaktadır. Düşünürü göre insanın iç ahlakı da doğuştandır bu sebeple seçimde bulunurken onu yönlendiren içsel bir güç vardır. Hakiki olan, doğuştan gelen bu ahlak anlayışıdır, gerisi teferruattır. Hatta ahlak, kalıtsaldır tıpkı bir kabile şefinin iyi olmasının beraberindekileri de iyi insanlar haline getirmesinde olduğu gibi¹³.

İnsanın doğası gereği kötü olduğuna inanan görüşe göre ise insan kötüyse toplum da kötüdür. Bu sebeple ahlaklı bir toplum inşası gerekli olup ahlakı temel alan hukuk kuralları oluşturulmalıdır¹⁴. Ahlak, toplumsal yozlaşmayı önleyici bir araç hükmündedir. Nitekim bu görüşte olan Schopenhauer'e göre insan, doğası gereği kötü ve bencildir. Sadece kendisi için yaşar. İnsan, bir av hayvanına benzemektedir ve diğerlerinin acısından zevk alır. Düşünürü göre insan, ahlaksızlıkları, hukuk ve din kuralları maskesini takan memurlar aracılığıyla gölgelenmeye çalışılan bir yaratıktır¹⁵.

İnsanın doğası gereği kötü olduğu görüşü dinsel, biyolojik ve psikolojik olarak temellendirilebilir. Biyolojik temellendirmede, insan doğa halindeki bir hayvana benzetilmektedir. Çünkü insan sadece kendisi için yaşar. Hobbes'un de belirtmiş olduğu gibi insan, insanın kurdudur. İnsan, yaşamak için her şeyi yapan hatta diğer insanlarla savaşan bir öznedir¹⁶. Dinsel temellendirme ise meşruiyetini Hristiyanlık inancından alır. Bu inanca göre insan doğuştan kötüdür ve günahkar doğar. Psikolojik temellendirme, insanın topluma karşı direnç gösteren saldırgan karakterine vurgu yaparak doğası gereği kötü olan bir insan tasviri yapmaktadır¹⁷. Ancak belirtmek gerekir ki insan doğası ne iyidir ne de kötüdür. Kısacası davranışlar belirsizliğini sürdürür ve öngörülemez. “*Mantıksal olarak hiçbir etik kod, ahlakın*

¹³ SCHOPENHAUER, Arthur: *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*, (Çev.) AYDOĞAN, Ahmet, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s. 61-66.

¹⁴ YILDIZ Abdülkadir, “Hukuk ve Ahlak Arasındaki İlişki”, (Ed.) ERDOĞMUŞ, Nihat / TORLAK, Ömer / BİLGİN TİRYAKİ, Kübra: *Temelleri ve Uygulamalarıyla İş Ahlakı*, İĞİAD Yayınları, İstanbul, 2018, s. 362.

¹⁵ SCHOPENHAUER, s. 31-36.

¹⁶ IŞIKTAÇ, s. 7-8.

¹⁷ IŞIKTAÇ, s. 8.

esas itibarıyla müphem olan durumuna 'uygun' düşmez ve dolayısıyla ahlaki davranış garantilenemez"¹⁸.

Ahlak kuralları daha önce de değinmiş olduğumuz gibi değişken bir karaktere sahiptir. Bu kurallar, toplumdan topluma, yöreden yöreye hatta zamana bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Günümüzde teknolojinin etkisiyle sınırların ortadan kalktığı küresel toplum düzeninde, ahlaki aidiyetler hızla form değiştirmektedir. Ancak bazı düşünürlere göre bu değişim, modern zamanda had safhaya ulaşmış olmakla birlikte birçok ahlak kuralı bireyci anlayışın¹⁹ yayılımı karşısında kaybolmaya yüz tutmuştur.

Ahlak her zaman yeterli olmayabilir. Ahlaken bozulmuş toplumlarda, insanların iç sesi bazen yanıltıcı olabilir. Bu durumda, mevcut uyumsuzlukları çözmek için devreye kanunlarla oluşturulmuş hukuk kuralları girer. Ahlak ve diğer düzenleyici kuralların faydasız bulunduğu modern toplumlar, çareyi resmi organlar eliyle çıkarılan, soyut, genel, objektif, yazılı hukuk kurallarında bulmaya çalışmaktadırlar. Ancak bilinmelidir ki ahlak kuralları toplumun ve bireysel hayatın önemli bir parçasıdır. Toplumlar, hem hukuk kurallarına hem de ahlak kurallarına muhtaçtır²⁰. Aksi takdirde, toplumsal anomali kaçınılmazdır. Her sorunun hukuk kurallarıyla çözülmeye çalışılması durumu neticesinde hukuki olan, ahlaki olana öncelenmiş olur²¹.

Ahlakiliği yücelten ve modernleşmenin ahlâk açısından üç sıkıntı doğurduğunu ifade eden Charles Taylor'un iddialarına göz atmak muhafazakâr ahlak düşünürlerini anlamamız için faydalı olacaktır. Taylor'a göre modernleşme, bireyciliğin atomculuk yönünde gelişmesi, içe kapanık, kendi için yaşayan ve toplumsal sorunlara kayıtsız kitleleri yaratan bir tehlikedir. Bauman'ın da ifade ettiği

¹⁸ BAUMAN, Zygmunt: *Postmodern Etik*, (Çev.) TÜRKER, Alev, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 21.

¹⁹ Bireyci anlayış, toplumun her bir ferдинin kişisel çıkar ve zevkleri için yaşamaları, kendi kabuklarına çekilerek toplumsal olaylardan soyutlanmaya meyilli olmaları şeklinde ifade edilebilir. YILMAZ, s. 103.

²⁰ YÜKSEL, *Modernleşme*, s. 177.

²¹ YÜKSEL, Mehmet, "Modern Kültürde Hukuk ve Ahlak", *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, 2010, Sayı 25, s. 118.

gibi bireyler arasında bir iletişim kopukluğu söz konusudur. Bu durum, tıpkı bir kamusal mekan olan alışveriş merkezlerinde, insanların sadece gösterişli vitrinlere bakması ve satın almaya odaklanması ancak çevrelerindeki insanlardan bihaber, cam bir fanusun içindeki balık gibi konuşmadan, sessizce ve kayıtsızca yürümeye devam etmesi gibi betimlenebilir²². İkinci bir sıkıntı ise bahsedilen bireyci anlayışın araçsal ahlaka önem atfetmesi ve bu durumun toplumsal duyarlılık ve çevre bilinci gibi pek çok değeri zedelemesidir. Üçüncü sıkıntı, benliğini düşünerek toplumdan soyutlanan bireylerin siyasal ve toplumsal katılım oranlarının düşmesidir ki bu durum bireyi devlet karşısında yalnızlaştırmakta ve ötekileştirmektedir²³.

Sayılan bu görüşler, modernleşmenin ahlaki erozyona yol açtığına inanmakta ve iç içe geçmiş olan hukuk ve ahlak kuralları arasında bir dengenin kurulması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ancak bu iç içelikten hukuk-ahlak birliği sonucuna ulaşılmamalıdır. Çünkü bu sonuç, ahlaki siyasi otoritenin meşruiyet temeli haline getirir, kanunların değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması zorlaşır ve hukukun toplumu düzenleme hususundaki rolü çok hafife alınmış olur²⁴.

Sonuç olarak değişen ve gelişen dinamik toplum yapısı sadece dayatmacı hukuk kuralları ile düzenlenemez. Ahlak kuralları ve diğer sosyal düzenleyici kurallar, anahtar-kilit rolü üstlenerek hukuk kurallarını tamamlayıcı ve hukuki boşlukları doldurucu bir etki meydana getirmektedir.

Durkheim aksi görüş belirterek gittikçe karmaşıklaşarak sosyal ilişkiler yumağı haline gelmiş modern toplum yapısının ilişkilerini mekanik bulmuş ve mekanik olanı mekanik olanla bir diğer deyişle kanunla düzenleme gerekliliğine işaret etmiştir²⁵. Touraine de pozitivist bir bakış açısı ile modernleşmeyi yüceltmış ve modern zamanın bilimi rehber edinmesi gerekliliğinin altını çizmiştir. Düşünürü göre din artık özel hayatın konusu olmakla sınırlandırılmalı ve laik yönetimler eliyle seküler hukuk kuralları oluşturulmalı, diğer sosyal düzenleyici kurallar göz ardı

²² YÜKSEL, *Modernleşme*, s. 188-189.

²³ YÜKSEL, *Modernleşme*, s. 186.

²⁴ ALTINSU, s. 32.

²⁵ YÜKSEL, *Modernleşme*, s. 183.

edilmelidir²⁶. Bu görüşe göre hukuk kuralları, modernleşen bir diğer deyişle hukuksallaşan toplum düzeni için bir ilaç gibidir. Ancak burada akla bir soru gelir, acaba sürekli etkileşim halinde bulunan toplum, sadece durağan kanunlarla düzenlenebilir mi?

Tekrar ahlak mevzusuna dönerek ahlakın kaynağına inelim. Vicdan bir diğer deyimle iç ahlak, iyi ile kötüyü ayırmamızı sağlar. Peki iyi ve kötünün kıstasları nelerdir? Bir başka deyişle ne en iyi ne en kötüdür? Çünkü iyi ve kötü kavramları görecelidir. Toplumlar hatta kişiler arasında dahi bu kavramlara atfedilen anlamlar farklılaşmaktadır. Kimilerine göre iyi olan mutluluk verir, kimi iyi olanın haz verdiğini ifade etmiştir, bazıları ise hukuka uygun olanın iyi bir diğer deyişle ahlaki olduğunu düşünmektedir. Bu durumda yine ahlakın hukuksallığı devreye girer.

Kant'ın "ödev ahlakı anlayışı" nda ise iyi niyet ve ödev bilinci kilit konumundadır. Niyet önemlidir ancak sonucun iyi veya kötü oluşu bir problem teşkil etmemektedir. Kant, görev duygusuyla yapılmış eylemleri iyi niyetli bir diğer deyişle ahlaki kabul etmiştir²⁷. Burada vurgulanan niyet ibaresi, yalnızca kendi kuralını koyabilen özgür bireylerin ahlaklı olabileceğini ifade etmektedir. Kant'a göre insan yalnızca, aynı zamanda evrensel bir kanun olmasını da isteyebileceği bir ilkeye göre davranmalıdır²⁸. Kant'ın ödev ahlakından çıkarılan üç ilke vardır. Birinci ilkeye göre insan, bir ilkeye göre hareket etmeli ve bu hareketi evrenselleştirilebilir olmalıdır. Çünkü harekete temel oluşturan ilkeler şarta bağlanamaz ve kişisel olamaz. İkinci ilkeye göre insan, insanı araç konumuna indirgememeli, insanın amaç olduğu gerçeği gözardı edilmemelidir. Üçüncü ilkeye göre ise herkes kendi kanun koyucusu gibi olabilmeli bir diğer deyişle kuralı koyanla uyan kişiler aynı kişiler olmalıdır²⁹.

²⁶ YÜKSEL, *Modernleşme*, s. 184.

²⁷ YÜKSEL, *Modernleşme*, s. 105.

²⁸ BILLINGTON, Ray: *Felsefeyi Yaşamak*, (Çev.) YILMAZ, Abdullah, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 174-176.

²⁹ TÜRBAĞ, Ahmet Ulvi, "Yargı Bağımsızlığı ve Etik Değerler Dengesi", *Yargı Etiği Sempozyumu*, (HSYK Yayınları, Ankara, 2013, s. 55-56.

C. Hukuk ve Ahlak İlişkisi

Ahlaki davranış, iyi ile kötüyü ayırmak suretiyle insanı erdemli kılmaya teşvik etmektedir. Hukukta ise temel ayırım haklı ve haksız şeklindedir. Ahlak ve hukuk arasında amaçsal benzerlikler bulunmakla birlikte amaçsal farklılıklara da rastlamak söz konusudur. Hem ahlak hem de hukuk, toplum düzenini ve mutluluğu amaçlamakla birlikte hukukta en temel amaç, yasaklayıcı ve izin veren hükümleriyle toplum barışının temeli olan en yüksek ahlaki değere bir diğer deyişle adalet³⁰ erişmektir³¹. Aynı düşüncede olan Cicero'nun adaletin ahlakiliğine dair veciz bir sözü şu şekildedir: “*Adalet, erdemlerin kraliçesi ve taca sahip olanların en şerefliisidir*”. J.Addison da bu görüşe katılarak şu sözü sarf etmiştir: “*Hiçbir fazilet adalet kadar büyük olamaz*”³². Adaleti arzulamayan hukuk kurallarına uyulmaz ve bu kurallar toplum eliyle ilga edilir veya değiştirilir. Ahlak kuralları safhasında seçim yapılmakta ve genellikle iyi ve kötü, kişiden kişiye değişen göreceli kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır³³. Burada bahsi geçen ahlak anlayışı, bir kişinin ahlaka uygun davranışlarını ihtiva eden “subjektif ahlak anlayışı”dır³⁴. Din ile genelleştirilen ve topluma ait olan ahlak anlayışı ise “objektif ahlak anlayışı”dır³⁵. Ancak her iki ahlak anlayışında da kötüyü yapmanın yaptırımı, kişinin vicdani olarak rahatsızlık duyması, kınanmak ve dışlanmak şeklindedir.

Kökleri toplumda olan ve toplumda hayat bulan hukukta ise kurala uymak esastır. Hukuk kurallarına uymamanın yaptırımı ceza olarak tezahür etmektedir³⁶. Hukuk kurallarında belirli bir yürürlük tarihi bulunmakta ve istenirse ilga yoluyla

---

³⁰ Ulaşılmaması arzulanan en iyi ideali olarak tanımlanabilecek olan adalet kavramı, hakkı olana hakkını vermektir. İnsanların kalbi ve toplumların sağduyusunun ürünü olan adalet, aynı zamanda hukukun temelidir. Hukuk kurallarının meşruiyet temeli sayılan en yüksek ahlak derecesi olan adalet, kanunlara sirayet etmemişse bir diğer deyişle kanunlar adil değilse hukuk kuralları anlamsızlaşır. TÜRBAĞ, s. 359.

³¹ IŞIKTAÇ, s. 3-4.

³² Hukuk Adamları Birliği (HUKAB), “Adalet Manifestosu”, *Etik Değerler “ETHICS”*, Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu, HUKAB Yayıncılık, Ankara 15-16 Kasım 2012, s. 17.

³³ YILMAZ, s. 104.

³⁴ YILMAZ, s. 104.

³⁵ YILMAZ, s. 107-108.

³⁶ ŞAHİN CEYLAN, Şule, “H.L.A. Hart’a Göre Hukuk-Ahlâk İlişkisi”, (Ed.) GÜRLER, *H.L.A. Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı*, 2. Baskı, Tekin Yayınları, İstanbul, 2017, s. 59.

hukuk kuralları ortadan kaldırılabilmektedir. Ancak ahlak kuralları, zamana yayılmış kurallardan oluşmakta olup belirli bir yürürlük tarihine sahip değildir. Ahlak kuralları uzun bir sürecin sonucunda, bu kuralları toplum değiştirmek veya ortadan kaldırmak isterse son bulmaktadır.

Doğal hukukçu düşünürler ile aralarında Mill ve Devlin'in de bulunduğu faydacı düşünürlere göre hukukun ahlakılığı elzemdir³⁷. Çünkü ahlak, hukuktan da öncedir, hukuk ahlakın etkisiyle sonradan doğmuş olan ve ahlaki kuralları daha da görünür kılan somut kurallar bütünüdür. Hukuk kuralları, temellerini ahlaki geçerliliklerden almakta ve ahlaki ilkelerin somut görünümü olma niteliğini barındırmaktadır. Toplum, bir nevi somutlaşmış ahlaki kurallarla düzenlenmekte ve erdemli insan figürü canlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu görüşe göre eğer bir hukuk kuralı, yerleşik olan objektif ahlak kuralı ile çatışırsa hukuk kuralına uyma zorunluluğu ortadan kalkar ve ahlaki olan kural öncelenmelidir. Çünkü hukuk kuralına uyulmasının ön koşulu, o kuralın ahlaka uygun ve ahlaktan besleniyor oluşudur.³⁸ Sadece cebir tehdidi değil, hukuka riayetin ahlakilik vasfı da hukuk kuralına uyulmasını sağlamaktadır. Bu düşünce tarzı genellikle doğal hukuk teorisyenlerince benimsenmiştir. Doğal hukuk teorisyenlerine göre “*hukuk ve ahlak arasında doğrudan bir ilişki vardır ve bu ilişkinin tabiatı da ahlakın hukuk karşısında üstünlüğü şeklinde yapılandırılmıştır*”³⁹. Bu düşünürler, hukuk ve ahlaki bir kabul eder. Hukuk kuralının mutlak ahlaki niteliğe sahip olması gerektiği aksi takdirde, meşruiyetten yoksun kalacağı düşünülür⁴⁰.

Aralarında Austin ve Kelsen'in de bulunduğu dışlayıcı pozitivist düşünürler ise hukukun doğa kanunları ve diğer sosyal düzenleyici kurallar olan ahlak, din ve örf-adet kurallarıyla⁴¹ açıklanamayacağını ifade ederek hukuku insan yapımı

³⁷ ŞAHİN CEYLAN, Şule, s. 41.

³⁸ HART, Herbert Lionel Adolphus: *Hukuk, Özgürlük ve Ahlak*, (Çev.) ÖZ, Erol, 1. Baskı, Işık Yayınları, İstanbul, 2020, s. 15-16, 40.

³⁹ DURAN, Muhammet Sait, “Habermas’ın Söylem Etiğinde Ahlak ve Hukuk”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2017, Cilt 25, Sayı 1, s. 62.

⁴⁰ DURAN, s. 62.

⁴¹ Örf-adet kuralları kavramı, bir toplumda uzun bir süredir uygulanan, doğruluğu konusunda genel kanının olduğu ve uyulmadığı takdirde toplumsal tepkiyle karşılaşılabilecek olan kurallar bütünüdür.

kanunlara indirgemişlerdir.⁴² Bu görüşe göre hukuk kuralları, diğer sosyal düzenleyici kurallardan farklı ve üstün tutulmalıdır. Dışlayıcı pozitivist anlayışa göre hukuk ve ahlak keskin bir şekilde ayrılmış iki farklı alanı ifade etmektedir.⁴³ Ancak ahlak konusunda ılımlı tutum sergileyen ve aralarında Hart'ın da bulunduğu kapsayıcı pozitivistlere göre hukuk kuralları her ne kadar ahlaki bir kaynaktan gelme bile bağlayıcılıklarını ahlaki kural ve ilkelere uyumları nispetinde arttırmaktadırlar. Çünkü hukuka uymak ahlaki bir yükümlülük olarak kabul edilir ki bu durum bağlayıcılık hususunda etkili bir role sahiptir⁴⁴.

Habermas'ın da belirttiği gibi kapsayıcı/ılımlı pozitivist anlayışın öğretileri gereği hukuk ve ahlak, birbirinden bağımsız alanlar olup aralarındaki ilişkinin inkar edilmesi düşünülemez ve hukuk, ahlaktan aşağı olamaz⁴⁵. Hukuk kuralları, ahlak kurallarındaki boşlukları tamamlamakta; ahlak kuralları da yeri geldiğinde hukuk boşluklarını tamamlamaktadır. Ortada tamamlayıcı bir ilişkinin varlığı aşıkardır. “Habermas'ın da ifade etmek istediği husus, ahlak ve hukukun birbirine indirgenmesinin yanlışlığıdır”⁴⁶. Ancak bir ahlak kuralı, hukuk kuralına dönüştürülmek istenirse artık bir ahlak kuralının varlığından bahsedilemeyecek ve yaptırım gücü olan bir hukuk kuralı ortaya çıkacaktır. İlerleyen sayfalarda hukukun ahlakiliğini⁴⁷ mi yoksa ahlakın hukukiliğini⁴⁸ mi benimsemek gerekir sorusuna felsefe temelinde değinilecektir.

1. Füller'in Dört Ahlakı

Füller'in ahlak kavramını pozitivist bir temele oturtma çabasının bir ürünü olan “dört ahlak sınıflandırması”na değinmek, ahlak mevzusunu kavramsallaştırmak açısından faydalı olacaktır. Füller'in yapmış olduğu ilk ayırım, “ödev-gaye ahlakı

⁴² ŞAHİN CEYLAN, s. 29-40.

⁴³ ŞAHİN CEYLAN, s. 40.

⁴⁴ ŞAHİN CEYLAN, s. 41.

⁴⁵ DURAN, s. 74.

⁴⁶ DURAN, s. 79.

⁴⁷ “Hukukun ahlâkiliği, yasa koyucunun sosyal ahlâk kurallarını dikkate alarak hukuk kurallarını ortaya koymasıdır”. Bkz. YILDIZ, s. 368.

⁴⁸ “Ahlâkın hukukiliği, kişinin hukuka uygun davranmak konusundaki iradesini her şartta sürdürülebilmesidir”. Bkz. YILDIZ, s. 367.

ayrımı”dır. Kökleri Yunan felsefesine dayanan gaye ahlakı kavramında iyi bir diğer deyişle ahlaka uygun olan şey en yüksek amaçtır⁴⁹. İnsan, tüm yeteneklerini ortaya koyarak azimle en mükemmel olmaya çalışmalıdır. Ancak bu şekilde mükemmeliğin içinde ahlakın varlığı vücut bulabilir. “Hukukun iç ahlakı”na yönelik olan gaye ahlakına örnek olarak bir akademisyenin tüm materyalleri değerlendirerek en iyi şekilde ders anlatmaya çalışması verilebilir. Kısacası ne yaparsak yapalım yaptığımız şeyde en iyiye ulaşma çabası içinde olmamız, gaye ahlakına sahip oluşumuzun bir göstergesi olacaktır. Gaye ahlakına uygun olmayan davranışlar ise kınanmaktadır. İnsanlar, Yunanca bir terim olan “arete”ye sahip olmalıdır. Bir başka deyişle insan, amacını ve işlevini en iyi şekilde yerine getirebilmeli, işini en mükemmel şekilde yapmalıdır ki ancak bu şekilde erdemli olunabilir⁵⁰.

Füller’e göre hukukun ne olması gerektiğine dair sekiz adet ilke vardır ki bunlar insan eylemlerini hukuka uygun kılar, hukukun iç ahlakını oluşturur⁵¹:

- *Hukukun genel olması.*
- *Hukukun ilan edilmesi.*
- *Kanunların geriye yürümezliği.*
- *Kanunların açık olması.*
- *Kanunların çelişkisiz olması.*
- *Kanunların imkansız talep etmemesi*
- *Kanunların süreklilik arz etmesi.*
- *Kural koyucunun kendi koyduğu kurallara uyması.*

Bu ilkelerin varlığı, hukuk sisteminin oluşumuna zemin hazırlar ve hukukiliği artırır.

Ödev ahlakı ise daha farklı bir anlamı barındırmakta olup “hukukun dış ahlakı”na yöneliktir, bir diğer deyişle toplumu düzenleme amacı gütmekte ve cezalandırma usulünü benimsemektedir. “Ödev ahlakı, düzenli bir toplumun onlarsız yapamayacağı veya belli amaçları gerçekleştiremeyeceği kurallar koyar. Gaye ahlakı

⁴⁹ İŞSEVENLER, Osman Vahdet, “Hukukun Erdemi ve Füller’in Ahlakları”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2016, Cilt 25, Sayı 2, s. 575.

⁵⁰ İŞSEVENLER, s. 578.

⁵¹ İŞSEVENLER, s. 578.

*yetkinlik için gerekenleri, ödev ahlakı ise toplumun bekası için çiğnenmemesi gerekenleri ortaya koyar*⁵².

2. Hart ve Hukuk-Ahlak İlişkisi

“Kapsayıcı pozitivism”in⁵³ öncülerinden olan Hart, diğer pozitivistler gibi hukuk ve ahlakın birbiriyle örtüşmediğini bir diğer deyişle doğal hukukçuların aksine hukuk ile ahlak arasında zorunlu bir ilişkinin olmadığını iddia etmiştir⁵⁴. Pozitivizmin katı ampirik yaklaşımını eleştiren Hart, aynı zaman da doğal hukukun ahlakı, hukukla bir kabul eden ve ahlaka dayanmayan hukuk kurallarının geçersizliğini iddia eden görüşlerine de karşı çıkarak özgün ve ılımlı bir yaklaşım benimsemiştir.

Hart, hukuk ve ahlak ilişkisini tanımlarken pozitif ahlakı ele almıştır. Çünkü ahlak iki türdür: pozitif ya da diğer adıyla “objektif ahlak” ve “eleştirel ahlak”. Faydacıların da desteklediği pozitif ahlak kavramı, belli bir yerde ve belli bir zaman diliminde yaşayan kişilerin ortak olarak benimsemiş oldukları ahlaki kurallar bütünüdür⁵⁵. Eleştirel ya da diğer adıyla “subjektif ahlak”, bireyseldir ve her bir bireyin içinde bulunan ahlaki öz, evrensel bir takım değerlerden oluşmaktadır. Bu ahlak anlayışı, var olan ahlak kurallarına ve toplumsal kurumlara eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir.⁵⁶

Hart’a göre ahlak ve hukuk aynı amaca, toplum düzenini sağlama amacına hizmet eden normatif alanlardır. Her ikisi de yaptırımla desteklenmekte ve uyma edimi öngörmektedir. Ancak farklılıklara da işaret etmek gerekir. Örneğin ahlak, kişinin yaratılışına bir diğer deyişle hulkuna uygun hareket etmesi gerekliliğinden doğmuşken hukukta yasanın varlığı en temel uyma sebebidir. Bir diğer fark ise hukuk

⁵² İŞSEVENLER, s. 576.

⁵³ Kapsayıcı pozitivism, hukuki geçerlilik bakımından ahlaki değerlendirmeye gerek olmadığını ancak bazı sistemlerde hukuki geçerliliğin bir parçasına dönüşebileceğini kabul etmektedir. Dışlayıcı pozitivism ise bu olasılığı kesin ve katı bir şekilde reddetmektedir. ŞAHİN CEYLAN, s. 41.

⁵⁴ GÜRLER, Sercan, “Sunuş”, (Ed.) GÜRLER, Sercan, *H.L.A. Hart ve Hukuk- Ahlak Ayrımı*, 2. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 18.

⁵⁵ ŞAHİN CEYLAN, s. 33.

⁵⁶ ŞAHİN CEYLAN, s. 33.

kurallarının yürürlükten yasama eliyle kaldırılması mümkünken ahlak kurallarının değiştirilmemesinin ve yok edilmemesinin esas olmasıdır⁵⁷.

Hart'a göre ahlak içseldir. Kişiler kendi özgür iradeleri ile ahlaki davranma hususunda tercihlerde bulunurlar. Ancak hukuk dışsaldır, yaptırımları daha ağır olan bir sistemdir ve bazen istenç olmasa dahi hukuk kurallarına uyulur.

Hart, hukuk ve ahlak ilişkisinin altı farklı durumda görünür olduğunu ifade etmiştir⁵⁸:

- İnsanların hukuka uygun hareket etme sebebi, ahlaki değerlerdir. Ancak Hart'ın da değindiği gibi insanlar her durumda bu ahlaki bilinçle hareket etmeyebilir. Bazen hukuk kuralına uyma eylemi, kurala duyulan güven veya başkaları bu kurallara uyduğu için meydana gelebilir.
- Bazı hukuk kurallarında, yaygın ahlaki değerlerden izlere rastlanır. Örneğin hırsızlık yapmak hem ahlaki hem de hukuki anlamda tasvip edilmeyen bir davranıştır.
- Bazen yargılamada hukuku yorumlarken hukuki boşluklarla karşılaşılabilir. Bu gibi hallerde hakim, yorumunu yaparken ahlak kurallarından faydalanmak suretiyle boşlukları doldurur ve kararını verir.
- Eşitlik, adalet ve hak gibi kavramlar hem hukukta hem de ahlakta kabul edilmiştir. Hart, eşitlikçi yaklaşımların hukuki düzeni inşa edebileceği kanısındadır. Ancak düşünür, Aristoteles'in ifade etmiş olduğu denkleştirici adalet düşüncesinin bir yansıması olan benzer durumlarda benzer davranılması gerektiği yönündeki düstura eklemeye yaparak benzer durumlarda benzer, farklı durumlarda farklı davranılması ilkesinin adaleti ve hukukiliği sağlayabileceğine inanmıştır. Bu ilke, hukukun meşruiyet kaynağıdır. Hart, hem “dağıtıcı adalet” hem de “denkleştirici adalet” kavramları yerine bir üçüncüsü olan “usuli adalet”i tavsiye etmiştir.
- Ahlak, hukukun geçerlilik şartı değildir. Hart, ahlaka aykırı ve adaletsiz bile olsa usulüne uygun çıkarılmış, hukuk düzeninin geçerlilik ölçütlerine uygun

⁵⁷ ŞAHİN CEYLAN, s. 35-36.

⁵⁸ ŞAHİN CEYLAN, s. 45-59.

ve anlaşılabilir nitelikteki kanunların hukuki ve geçerli olduğunu iddia etmiş; ahlaka aykırılığın bir yasanın hukukilik vasfını yitirmesine neden olamayacağını belirtmiştir⁵⁹.

Son değinilen husus, hukuki pozitivistlerin genel anlamda mutabakata vardığı bir noktadır. Kısacası usulüne uygun bir şekilde yürürlük kazanan hukuk kuralları, adaletsiz de olsa ahlaka aykırı da olsa geçerli ve hukuka uygundur. Aynı görüşte olan faydacı düşünürler Bentham ve Austin, var olan bir yasanın ahlakiliği üzerine tartışmayı yersiz bulmuş önemli olanın yasayı çıkaran organ ve usul olduğunun altını çizmişlerdir⁶⁰.

Sonuç olarak her ne kadar ahlak ve hukuk arasında benzerlikler olsa da hukuk ve ahlak birbirinden bağımsız kavramlardır. Ahlak hukukun, hukuk da ahlakın geçerlilik koşulu olamaz. Ancak bu iki kavram arasında keskin bir ayrım olmayıp zayıf da olsa bir etkileşim mevcuttur. Hukuk kurallarının geçerlilik şartı, tanıma kuralına uygunluktur.

3. Mill ve Hukuk-Ahlak İlişkisi

“Faydacılık düşüncesine”⁶¹ mensup olan John Stuart Mill, ahlaki olanın en yüksek sayıdaki insanın en büyük mutluluğunu sağlayan davranışlar olduğunu iddia etmiştir. Ahlak- hukuk ilişkisini adalet kavramıyla temellendiren Mill’e göre adil olmayan kanunlara uyma zorunluluğu yoktur⁶². Hukukun amacı, adaleti sağlamaktır.

Faydacı anlayış, mutluluğa ulaşmayı amaçlarken haz ve acı kavramlarını kullanmaktadır. İnsanlar acıdan kaçınır, haz duymak ister. Çünkü haz, mutlu olmak için bir araçtır. Mill’in savunduğu bu anlayışa göre faydalı olan bir diğer deyişle

⁵⁹ ŞAHİN CEYLAN, s. 45-59.

⁶⁰ HART, Herbert Lionel Adolphus, “Pozitivizm ve Hukuk İle Ahlakın Ayrılması”, (Ed.) GÜRLER, Sercan, (Çev.) UZUN, Ertuğrul, *H.L.A. Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı*, 2. Baskı, Tekin Yayınları, İstanbul, 2017, s. 105.

⁶¹ Faydacılık, ahlakın deneyime ve iç gözleme dayanması gerektiğini, sezgisel olarak algılanamayacağını ve metafizik, din gibi temellendirmelerle ifade edilemeyeceğini iddia etmektedir. AYDIN, Metin, “William Whewell ve John Stuart Mill’de Ahlak-Hukuk İlişkisi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 2021, Cilt 21, Sayı 1, s. 51.

⁶² AYDIN, s. 51.

başkalarına zarar vermeyen davranışlar, ahlaka aykırı da olsa hukuka uygun kabul edilmelidir⁶³. Ahlak, hukuka uygunluk şartı değildir.

Mill'in de savunduğu bu görüşe yönelik en sert eleştirilerden biri "sezgicilik düşüncesi"nin savunucularından olan William Whewell'den gelmiştir. Whewell, haz duyulan her davranışın ahlaki olamayacağını ve haz duyulmasa da ahlaki olan pek çok davranışın göz ardı edilmesinin akla uygun olmadığını ifade etmiş, Tanrı'nın iradesine ve onun tezahürü olan vahiylerle uygun olan eylemleri ahlaki kabul etmiştir⁶⁴. Sezgicilik düşüncesinde insanları, hayvanlardan ayıran akılları sebebiyle insanın davranışları, ahlaki değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Ahlakı yücelten doğal hukuk anlayışının bir etkisi olan bu cümleler, zararlı olmasa da ahlaka aykırı eylemlerin cezalandırılması gerektiğinin bir çağrısı niteliğindedir. Ancak orta yolu bulan Hart, zarar verici davranışları cezalandırırken, ahlaki farklılıkları da göz önünde bulunduran uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir⁶⁵. Schopenhauer ise ahlaka uygun davranışlara önem atfeden bir başka düşünür olarak dışlayıcı pozitivistin karşısında durmuş ve şu ifadeleri kullanmıştır: "*Dünyanın sadece maddi bir anlamı olduğunu ve manevi-ahlaki anlamının bulunmadığını söylemek, bütün yanlışların en büyüğü ve en tehlikelisi, en büyük ve en temel gaf, gerçek ruh ve mizaç sapıklığıdır*"⁶⁶.

Tekrar Mill ve Whewell arasındaki tartışmalara dönecek olursak Mill, ahlak ile hukuk arasındaki ilişkiyi hak kavramı üzerinden ele almıştır. Hak kavramını adalet ile ilişkilendiren Mill, faydanın adaletin temeli olduğunu, faydalı olanın adil olan olduğunu ve adaletin hak edene hakkını teslim etmek olarak tanımlanabileceğini ifade etmiştir⁶⁷.

Mill'e göre adaletin sağlayıcısı, kanun yapan otoritedir. Kanunlar, kapsayıcı, genel, adil olmalı ve adaleti amaçlamalıdır. Kanunların işlevsiz kaldığı durumlarda

⁶³ HART, *Hukuk ve Özgürlük*, s. 17.

⁶⁴ AYDIN, s. 53.

⁶⁵ HART, *Pozitivizm*, s. 45-46.

⁶⁶ SCHOPENHAUER, s. 13-14.

⁶⁷ AYDIN, s. 60-61.

ise halkın adalet duygusu suçluyu eninde sonunda cezalandırmayı başarır. “*Mill’e göre bu durum, yasal sınırlama fikri ile adalet fikrinin ilişkisini ortaya koyar*”⁶⁸.

Mill, adaletle güdülen iki amacın varlığından bahsetmektedir. Adalet, adil olmayan kötü davranışları cezalandırmak (adaletin psikolojik gücü) ve kötü eylemlerden biri veya birilerinin zarar gördüğüne dair duyulan inancı (ahlaki güç) barındırmaktadır⁶⁹. Bu yorum, Mill’in hukuk ve ahlak kavramlarını birbirlerinden tamamen ayırmadığının, aksine adalet potasında bu kavramları eriterek özgün bir görüş geliştirdiğinin göstergesidir.

Son olarak belirtmek gerekir ki hukukun temeli olan adalet kavramı, bazı önemli ve özel durumlarda geçersiz kılınabilir⁷⁰. Örnek vermek gerekirse hasta bir çocuğa ilaç alınmadığı ve ilaca acil ihtiyacın hasıl olduğu bir halde, babanın, çocuğu için ilaç çalması eylemi, ahlaka aykırı kabul edilemez. Bu istisnaların varlığı da akılda tutulmalıdır.

D. Etik ve Etik Kurallar

Bir davranış ve yaşam biçimi olarak etik, neyin iyi neyin kötü davranış olarak nitelendirilebileceğini gösteren soyut ve genel ahlaki standartlar bütünüdür. Bir başka deyişle insanların davranışları, mesleki alandaki tavır ve tutumları ve ahlak yargıları üzerine düşünen ve genelleştirilmiş kurallar koyan felsefe dalıdır.

Etik kurallar, yazılı olmayan ancak toplumun geneli tarafından hissedilebilen kurallar bütünüdür. Etik kurallar, kapsayıcı olup sadece ahlak kurallarını değil, tüm yazılı ve sözlü kuralları da mercek altına almaktadır. Etik kuralların kaynağı hususunda insan doğası ve insanın sosyalleşmesi kavramlarını ortaya atan düşünürlerin ürünlerini sentezleyecek olursak şu sonuca ulaşmak pekala mümkündür: “*Etik kural ve ilkelerinin temel kaynağı insanın yaratılışı olmakla beraber bireyin sahip olduğu ahlaki ve etik değerler ve dünya görüşü, onun yaşadığı*

⁶⁸ AYDIN, s. 61.

⁶⁹ AYDIN, s. 62.

⁷⁰ AYDIN, s. 62.

*sosyalleşme sürecindeki dış faktörler tarafından şekillenmektedir*⁷¹. Bu tanımla hem ahlakın hem de etiğin kaynakları arasındaki farka da işaret etmiş bulunmaktayız.

Etik, toplumsal değerlerden beslenen bir alandır. “*Toplumsal değerler, tutum ve davranışları yönlendiren idealize olmuş temel soyut ilkeler veya genelleşmiş ahlaki inançlar olarak tanımlanabilir*”⁷². Tüm sosyal düzen kuralları, meşruiyetini bu değerlerden almakta ve bu değerlerle yaşamaktadır.

Etik çok çeşitli ayrımlara tabi tutulabilir. İlk ayırım kıstasına göre etik ikiye ayrılır: “Normatif etik” ve “normatif olmayan etik”. Normatif etik, ahlaka uygun yaşamın nasıl olması gerektiğine dair kodlardan oluşmaktadır. Normatif olmayan etik ise ahlak sistemlerinin nesnellliğini tartışan değerlendirme ve yorumlardan oluşmaktadır⁷³.

Nikolay Berdyaev’in ortaya attığı bir başka etik ayırımına göre etik, “yasa etiği”, “kurtuluş etiği” ve “özgürlük etiği” olarak üçlü bir tasnife tabidir. “*Yasa etiği, belli bir toplumsal bütün tarafından kolektif olarak meydana getirilen veya benimsenen, tek tek bireylerin üstünde ve dışında yer alıp onların duygu, düşünce, tutum ve davranışlarına yön veren ilkeler, simgeler ve değerler bütünüdür*”⁷⁴. Ancak Berdyaev’e göre bireyin değil, toplumun dayatması olan yasa/kanun etiği, bireylerin iç dünyasına kayıtsız kalmakta ve etik kuralları olağanüstü ölçüde standartlaştırmaktadır. Kaldı ki kanunların varlığı, kanunların yaşandığı anlamına gelmemektedir⁷⁵. Önemli olan kanunların ve hukukun üstünlüğü bilincinin toplumun her bireyinin yüreğinde kök salmasıdır. Bu sebeple denilebilir ki etik, kanunlara yansiyabilir ancak bu durumda etik kuralının varlığı değil, hukuk kuralının varlığından söz edilmelidir.

⁷¹ CERRAH, İbrahim, “Etik ve Hukuk İlişkisi: Profesyonellik Açısından ‘Hukuk’ ve ‘Yargı Etiği’”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, HSYK Yayınları, Ankara, 2013, s. 28-29.

⁷² YÜKSEL, *Etik Kodlar*, s. 19.

⁷³ CEVİZCİ, Ahmet: *Etik Ahlak Felsefesi*, 4. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2021, s. 29.

⁷⁴ YÜKSEL, *Etik Kodlar*, s. 12.

⁷⁵ Hukuk Adamları Birliği (HUKAB), “Yargıda Etik Sorunu”, *Etik Değerler “ETHICS”*, Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu, HUKAB Yayıncılık, Ankara 15-16 Kasım 2012, s. 8.

Kurtuluş etiği, insanın içinde bulunduğu krizleri Tanrı'nın yardımı ile aşabileceğine inanan din temelli bir anlayıştır. Değer ve kurallar, Tanrı'dan gelir ve insanların kurtuluşu Tanrı'ya ulaşmakla mümkün olacaktır.⁷⁶

Yaratıcılık etiği, bireysellik vurgusu yaparak yasa etiğinin evrenselliği karşısında durmaktadır. Yaratıcılık etiği, etiğin kişisel ve değişken yapısı olduğunu ifade etmektedir. Yaratıcılık etiği, insanın her tür kural ve baskıdan uzak kalarak kendi vicdanının sesini dinlemesi ve kendi özgür istenci ile ahlaki davranışlarda bulunma tercihini yapmasıdır⁷⁷. Kısacası insan, dikte edilen etik ve ahlak kurallarına harfiyen uyan bir robot olmayıp kendi iradesini kullanan, eleştiren, değerlendiren ve tercih eden bir varlıktır.

Etik, bireysel, toplumsal, mesleki ve örgütsel etik olmak üzere dört boyutta incelenmektedir⁷⁸. Bu sebeple etik, hem içsel ve dışsal anlamda ahlaki yaşam için tavsiyelerde bulunmakta hem de meslek hayatında nasıl iyi olunacağı konusunda kurallar koyarak yol göstermektedir. Bu sebeple etik, mesleki anlamda tıpçı etiği, hukukçu etiği, yargıç/hakim etiği, bilim etiği, yargı etiği, sanat etiği, medya etiği gibi pek çok dala ayrılmıştır.

1. Hukukçu Etiği

Mesleki anlamda etik davranışlar toplumun güvenini kazanacak değerli ve nitelikli işler yaparlar⁷⁹. Bu sebeple her bir meslek dalı için ayrı birer etik başlığı açmak pekala mümkündür. Hekimin görevine başlamadan önce Hipokrat yemini etmesi⁸⁰, yargıcın bağımsız ve tarafsız bir şekilde hüküm vermek istemesi ve eğer bu durum mümkün değilse davadan çekilmesi, akademisyenlerin makalelerini kaleme alırken intihal oluşturmaktan kaçınması, meslek etiğine uygun davranışlardır. Meslek etiğine aykırı davranışlara yaptırım olarak kınama, dışlama ve ayıplama örnek

⁷⁶ YÜKSEL, *Etik kodlar*, s. 13.

⁷⁷ YÜKSEL, *Etik kodlar*, s. 14.

⁷⁸ ÇİFTÇİOĞLU / BOZKURT, s. 665.

⁷⁹ RESNIK, David Benjamin: *Bilim Etiği*, (Çev.) MUTLU, Vicdan, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 32.

⁸⁰ ÖZEL, Kadir Can, "Etik ve Etik-Hukuk Arasındaki İlişki", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 2018, Sayı 33, s. 689.

verilebilir. Bu etik türü, belirli bir meslek grubu içerisindeki kişilerin hem sosyal hayatlarındaki hem de meslek hayatındaki uymaları gereken davranış standartlarını ve meslek ahlakı konusundaki çeşitli tavsiyeleri içermektedir. Aynı zamanda meslek hayatında karşılaşılabilecek sorunlara çözüm niteliğindeki çeşitli etik kurallara duyulan ihtiyaç, meslek etiğinin konusunu oluşturmaktadır⁸¹. Genel meslek etiği ilkelerine dair listeler hazırlamak mümkün olmakla birlikte çeşitli meslek etiği ilkeleri şu şekilde sıralanabilir: mesleki hayatta dürüstlük, namuslu olmak, doğru sözlülük, sağlam bir bireysel ahlaka sahip olmak, misyon ve vizyon sahibi olmak⁸².

Bu konuda tıp etiği yerine tıpcı etiği, hukuk etiği yerine hukukçu etiği vb. ifadeler kullanma sebebimiz, mesleklerin etiği değil, o mesleklere mensup olan kişilerin etiği bir diğer deyişle etik davranışları söz konusudur ki bu kavramlaştırma Yusuf Karakoç'un da desteklediği bir düşüncenin ürünüdür. Bu düşünceden hareketle, bu çalışmada hukukçuların uyması gereken kurallardan oluşan etik dalı olarak hukukçu etiği kavramı tercih edilmiştir.

Hukukçu etiği, hukukçuların görevlerini yerine getirirken adaletin ve hukukun üstünlüğüne uygun bir şekilde davranmalarını sağlayan kurallar bütünüdür. Hukukçu etiğinde kastedilen, avukat, hakim, savcı ve bilirkişilerin uyması gereken kurallardır. Bu etik kurallar, hukuk kurallarını koyarken, konulan kuralları uygularken, yargılamayı gerçekleştirirken ve hukukçuların öğrenme süreçleri esnasında uygulanması gereken etik davranış kalıplarını ifade etmektedir⁸³.

Hukuk kuralları genelin çıkarları için olmalı, adaleti ve hukuk devleti ilkelerini gözetmeli, ayrımcılık oluşturmadan herkese temel hak ve özgürlükleri sağlayıcı bir kapsamda ele alınmalıdır. Hukuk kuralları uygulanırken devlet görevlileri objektif ve tarafsız olmalı, keyfiliklerin önüne geçilmelidir⁸⁴. Bu kurallar, sadece halkın uyması için olmayıp yönetenleri ve devlet görevlilerini de bağlamalı, genel olma çizgisinden uzaklaşmamalıdır. Yargılama faaliyeti sırasında, tarafsız ve

⁸¹ ÖZEL, s. 692.

⁸² SARI, Cengiz: *Yargı Etiği ve Türkiye'de Yargının Etik Yapılanması*, Bilge Yayınevi, Ankara, 2014, s. 43-45.

⁸³ ÖZEL, s. 697-698.

⁸⁴ ÖZEL, s. 698.

bağımsız koşullar altında hüküm verilebilmelidir. Hakimler, herhangi bir kin gütmeye saiki olmadan, hukuk etiğine uygun, hukukun üstünlüğüne duyulan güveni sarsmayan, doğru ve hukuki kararlar verebilmelidir. Çünkü yanlış bir hükümle sanık veya sanıkların hayatı olumsuz bir şekilde değişebilir. Bu sebeple kararlar verilirken objektif ve hukuki bir şekilde hareket edilmelidir. Yanlış kararların hukuka ve hukukun üstünlüğüne duyulan güveni sarsacağı gözden uzak tutulmamalıdır.

Hukukçular, sadece meslek hayatlarında değil, yargılama faaliyetleri dışında kalan gündelik hayatlarında ve toplumsal ilişkilerinde de etik bir duyarlılık içerisinde hareket etmelidir⁸⁵. Kanunların sadece halk için değil, kendileri için de bağlayıcı olduğu gerçeğini inkar etmeden toplum hayatında da suç teşkil edebilecek davranışlardan uzak durulmalıdır. Çünkü toplumun hukuka ve hukukçunun yaptığı işe güveni elzemdir.

Bu konuya dair “Bangalore Yargısal Davranış İlkeleri” ne ve bu ilkelere çıkan altı değere işaret etmek yerinde olacaktır. “*Bu değerler: bağımsızlık, tarafsızlık, dürüstlük, mesleğe yaraşırılık, eşitlik, ehliyet ve özendir*”⁸⁶.

Bağımsızlık ilkesi iki yönlüdür. Hukukçular, hem devletten hem de diğer yargı mensuplarından bağımsız olarak hukuka uygun kararlar almalıdır. “*Örnek olarak hakimin yasama, yürütme, siyasi parti, sivil toplum ve medya kuruluşlarından etkilenmeden yargısal kararlar alması gerekliliği, dış bağımsızlık olarak ifade edilir*”⁸⁷. İç bağımsızlığa örnek ise hakimin meslek arkadaşlarının telkinlerinden arı bir şekilde karar alabilmesidir. Hiçbir emir ve talimat, kararlara etkimemelidir. Bağımsızlık ve tarafsızlık, birbirleriyle bağlantılı değerlerdir. Hatta tarafsızlığın şartı bağımsızlıktır.

⁸⁵ CERRAH, s. 28.

⁸⁶ İNCEOĞLU, Sibel, “Yargı Etiği Bakımından Uluslararası Belgeler Işığında Türkiye Uygulaması”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, HSYK Yayınları, Ankara 2013, s. 83.

⁸⁷ ŞEN, Mahmut Şen, “Uluslararası Belgelerdeki Yargı Etiği Algısının Türk Uygulamacılar Yönünden Değerlendirilmesi”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, HSYK Yayınları, Ankara, 2013, s. 105.

Tarafsızlık, daha subjektif olup genellikle hakim tarafsız olması gerekliliği şeklinde karşımıza çıkar. “Subjektif tarafsızlık”, hakim kararlarını belge ve bilgilerden başka hiçbir şeyin etkilememesidir. “Objektif bağımsızlık” ise hakim davasına baktığı idare, kurum veya kuruluş için daha önce çalışmış olması halinde, o davaya bakamamasını gerektirmektedir⁸⁸. Hakim tarafsızlığı, kararlarını alırken sadece hukuka uygun belge ve delillere dayanarak kendi vicdani sesine göre hareket etmesidir. Hakim arasında husumet bulunan ya da yakınlığı olan kişilerle ilgili yargısal işlemlerden kaçınmasını gerektirmektedir. Hakim çekilmesi veya reddi durumu, tarafsızlığın şüpheli olduğu haller içindir. Hakimlerin baktıkları davalarda tarafsızlıkları sıkça gündeme gelmektedir. Hakime ve hukuka güveni tesis edebilmek için mahkemelerde iyi işleyen ses ve görüntü kayıtları alınmalı, tarafsızlıktan kuşku duyulan hallerde hakim çekilme isteminde bulunmalı ve davanın tarafları ile hakim ve savcıların özel iletişim kurması açıkça yasaklanmalıdır⁸⁹.

Bağımsızlık ve tarafsızlığın gerçekleştirilebilmesi için hakimlerin refah içinde yaşamalarını temin edecek yüksek maaşların belirlenmesi gerekliliği duyulmuştur⁹⁰. Çünkü kendisi ve ailesini idame ettirebilen bir diğer deyişle ekonomik anlamda refah içerisinde olan bir hakim, rüşvet almak gibi hem etik ihlali hem de kanun ihlali olan bir suçu işlemeyecektir.

Dürüstlük ise hukukçunun hem mesleğindeki hem de özel hayatındaki ilişkilerinin her safhasında dürüstlük ilkesini benimsemesi ve buna uygun şekilde örnek davranışlar sergilemesidir. Çünkü hukukçular dürüst olmazsa toplumun da dürüst olması beklenemez.

“Mesleğe yaraşırılık gereği, hukukçuların mesleklerini icraları sırasında elde ettikleri bilgi ve belgeleri, mesleki amaçlar dışında kullanamamaları ve ifşa edememeleri gerekir”⁹¹. Aksi takdirde, kanunlarda öngörülen yaptırımlar devreye girmeli ve çeşitli disiplin cezaları uygulanmalıdır. Örnek bir düzenleme olarak 1136

⁸⁸ ŞEN, s. 110.

⁸⁹ İNCEOĞLU, s. 89.

⁹⁰ ŞEN, s. 108.

⁹¹ İNCEOĞLU, s. 92.

Sayılı Avukatlık Kanunu'nun 135. maddesi zikredilebilir. Bu kanun hükmüne göre Avukatlık Kanunu ve meslek etiği kurallarına aykırı davranan avukatlar disiplin cezasına çarptırılır. Disiplin cezaları, en hafifinden en ağırına doğru şu şekildedir: uyarma, kınama, on bin liradan yüz elli bin liraya kadar adli para cezası, üç aydan üç yıla kadar işten geçici süreliğine meslekten çıkarma ve baro levhasından ad silinmesi suretiyle meslekten çıkarılmadır.

Ayrıca mesleğe yaraşırılık, hukukçuların sarf ettikleri sözlerin ifade edilış tarzı ve ne anlama geldiği konusunda hassasiyet göstermelerini, meslekle bağdaşmayan başka işlerle meşgul olmamalarını, hediye kabul etmemelerini de gerektirmektedir. Kısacası hukukçu imajı zedelenmemeli, hukuka ve adalete duyulan güven sağlanmalıdır

Bir değer olarak eşitlik, yargı mensubunun kararlarında dil, din, mezhep, ırk, siyasi düşünce, cinsiyet gibi sebeplere dayanarak ayrımcılık yapmamasını ve emrindeki diğer çalışanların da ayrımcı davranışlar sergilemelerine engel olmasını ifade etmektedir.

Ehliyet ve özen, diğer adıyla liyakat, hukukçuların işlerini büyük bir hassasiyet ve bilgi birikimi içinde yerine getirmesini gerektirir. Bu amaçla hukukçu kişiler eğitilmeli, makul sürede kararlar alabilmeli, verdikleri kararların sonuçlarını tahlil etmeli ve belli bir yetkinlik düzeyine ulaşmış olmalıdır.

Bangalore Yargısal Davranış İlkeleri'ne ilave olarak mevzuatımızda, avukatlara yönelik mesleki kurallardan oluşan düzenlemeler de mevcuttur. Avukatlar, 19 Mart 1969 tarih ve 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu'nun 39. maddesi gereği müvekkillerine ait kişisel bilgi ve yazışmaların gizliliğini sağlama, bu bilgi ve sırları ifşa etmeme ve müvekkilin ihtiyacı olabilecek tüm bilgi ve belgeleri üç yıl boyunca saklama yükümlülüğü altındadır⁹². Aksi takdirde, kişisel verilerin gizliliği ve dosya bilgileri sızdırılan müvekkillerin hakları ihlal edilmiş olur. Aynı zamanda avukat olan

⁹² RG, 7 Nisan 1969, Sayı: 13168, 'Avukatlık Kanunu', <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13168.pdf>, (E.T: 27.04.2023).

kişi, 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu'nda tanımlanan bir suçu işlemiş ve bununla birlikte etik dışı bir davranış sergilemiş olur⁹³.

Kurum ve kuruluşlarda çalışan kişilerin meslek etiğine aykırı davranışlarını yaptırım altına alan çok çeşitli iç hukuk düzenlemeleri mevcuttur. Bunlardan birkaçını zikretmek gerekirse T.C. Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Türkiye Barolar Birliği Disiplin Kurulu ve üniversitelerdeki etik kurullar örnek olarak verilebilir. Bu kurullar, hazırladıkları raporlarla bilgilendirici ve uyarıcı işlevler üstlenirler. Yaptırımlar ise uyarma, kınama, para cezası, geçici süreliğine işten çıkarma ve meslekten çıkarma şeklindedir⁹⁴.

E. Hukuk ve Etik İlişkisi

Hukuk ve etik kurallarının genellikle iç içe hatta etiğin hukukun kapsayıcısı ve hukuk kurallarının temeli olduğu kabul edilmektedir.⁹⁵ Çünkü aralarında amaçsal bir benzerlik bulunmaktadır. “*Hak, adalet, eşitlik, insan onuru gibi çok çeşitli değerler hem hukuk hem de etik alanında hedeflenen değerlerdir*”⁹⁶. Bu bölümde hem benzerlikler hem de farklılıklar üzerinden hukuk ve etik ilişkisi yansıtılmaya çalışılacaktır.

Hem hukuk hem de hukuk kuralları insanı ve insanın eylemlerini konu alan ve çeşitli sınırlayıcılıklar getiren kurullar bütünüdür. Hukuk kuralları gibi etik kurallarının da yazılı olduğu örnekler mevcut olup etik kurallarının hem sözlü hem de yazılı kurullar olduğu ifade edilebilir. Amaçsal benzerlikler de söz konusu olup her iki alanda da toplumsal düzenin sağlanması arzu edilmektedir.

Hukuk ve etik arasındaki farklar ise şu şekildedir: etik, içsel kurullar koyarken hukuk daha ziyade dışa dönüktür⁹⁷. Etik kurullar ne yapılması gerektiğini ifade ederken hukuk kuralları, ne yapılabileceğini ortaya koyar; etik kurullar

⁹³ ÖZEL, s. 691.

⁹⁴ ÖZEL, s. 695

⁹⁵ ÖZEL, s. 696, 698-699.

⁹⁶ ÖZEL, s. 698.

⁹⁷ ÇİFTÇİOĞLU / BOZKURT, s. 670.

genellikle sözlü iken hukuk kurallarında yazılılık esası baskındır⁹⁸. Çünkü genel olan hukuk kurallarının genellik ve objektiflik şartları ancak yazılı forma büründürüldüklerinde sağlanmış olur. Etik kurallar ihlal edildiğinde kesin bir yaptırım öngörülmemiş olmamakla birlikte hukuk kurallarında cezai etki doğuran, zora dayanan ve belirlenmiş olan çeşitli yaptırımların varlığı söz konusudur. Ayrıca etik kurallarının kaynağı, toplumun vicdanı, devlet ve meslek kuruluşları olabilirken hukuk kurallarının kaynağı devlettir. Etik, bireyin self kontrolü içinken hukuk kuralları bireyler arası ilişkileri düzenleyici etkiler doğuran kurallardır⁹⁹.

Sonuç olarak etik ve hukuk birbirine benzer alanlar olmakla birlikte birbirlerinin yerine kullanılamayacak kavramlardır. Etik, hukukun tamamlayıcısı olup hukuk kurallarının oluşum sürecine katkıda bulunan ve ahlaklı meslek mensupları ve insanların yetişmesine hizmet eden felsefi bir disiplin alanıdır.

F. Ahlak ve Etik İlişkisi

Etik ve ahlak kavramları arasındaki farklara yeri geldikçe birkaç cümle ile değinmiş bulunmaktayız. Bu başlık altında bu farklılıkları detaylandırma ve etik-ahlak ayırımına açıklık getirme amacı güdülmüştür. Her ne kadar kelime anlamı bazında benzerlikler söz konusu olsa da etiğin, ahlaktaki gibi kişilerin hangi davranışlarının iyi olduğunu belirleme amacının da ötesinde ahlaki değerlerin ne anlama geldiğini belirleme gibi bir amacı vardır ki bu düşünme eylemi etiğin bir felsefi disiplin alanı olduğunun en temel göstergesidir¹⁰⁰. Ahlak, normatifken etik, felsefi bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Etik, evrensel, kesin ve doğru ifadelere yer verirken ahlak değişken karakteriyle tüm dünyayı kapsayıcı şekilde yorumlanamamaktadır.

Ayrıca ahlak, genellikle kişiselken etik daha ziyade toplumsal davranış kalıplarına eğilen objektif bir tutum sergilemektedir. Ahlakın teorik olarak temellendirilmesi olarak da tanımlanabilecek olan etik kavramı, ahlaki değerlerin

⁹⁸ KARAKOÇ, *Hukuk ve Etik*, s. 93-94.

⁹⁹ KARAKOÇ, *Hukuk ve Etik*, s. 93-95.

¹⁰⁰ ALTUNSU, s. 25.

tümünü ele alarak kesin iyi, kesin kötü gibi değer yargılarına ulaşmayı amaçlamaktadır. Ancak bu kavramı tamamen soyut ve normatif değilmiş gibi ele almak da yanlıştır. Soyutluğun ve normatifliğin istisnası, meslek etiği kuralları olarak ortaya çıkmaktadır¹⁰¹. Fakat bu durum, etiğin soyut olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Bir diğer fark kişilerin ahlak ve etik karşısındaki tutumlarına dairdir. Ahlak kuralları, kişilere dayatılır ancak etik kurallarında kişi o kuralın üzerine düşünür ve etiklik sonucuna kendi düşünme eylemi neticesinde ulaşır. Bu farklılığa rağmen etik ve ahlak kavramları birbirini beslemektedir. Etiğin amacı, ahlak kurallarını ilga etmek, bir diğer deyişle ahlakın yerine geçmek olmayıp bizzat ona rehber olmaktır. Ki bu durumu Pieper çok veciz bir şekilde ifade etmiştir: “*Etik, ahlak üretmez, ahlak üzerine konuşur*”¹⁰².

Özet olarak etik ve ahlakın ortak amacı, toplum düzenini tesis etmek ve erdemli insan yaratmak olarak tanımlanabilir. Her iki alan da sözlü kurallara sahiptir. Ancak etik ile ahlak aynı kavramlar değildir. Etik, ahlakı da kapsayan bir üst kavramdır. Ahlaka uygun olan etik kabul edilir. Etik ve ahlak arasındaki temel farka değinecek olursak ahlak, bir bütün halinde tüm toplumu erdemli kılma çabası içerisindedir. Etik ise toplumdaki belirli bir mesleğin, işin, kurumun veya grubun erdemli kılınması içindir.

SONUÇ

Gelişen teknoloji ve bilimsel gelişmelerde yaşanan artış, toplumun bireyci bir anlayışın etkisiyle ahlaksal dönüşümlere uğramasına sebebiyet vermiştir. Hızla küreselleşen ve bu sebeple sınırların kalktığı bir dünyada, ahlak da bundan nasibini almış ve yozlaşma kaçınılmaz olmuştur. Ancak bilinmelidir ki karmaşıklaşan dinamik toplum yapısı sadece hukukla düzenlenemez. Bazı durumlarda hukuk yetersiz kalmaktadır. Bu durumun vesikası da günümüz bireyci anlayışıyla tetiklenen ahlaki

¹⁰¹ ÇİFTÇİOĞLU / BOZKURT, s. 669.

¹⁰² PIEPER, Annemarie: *Etiğe Giriş*, (Çev.) ATAYMAN, Veysel / SEZER, Gönül, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 29.

erozyon olgusudur. Kısacası ahlak olmadan hukuk anlamsız kalır ancak yine de var olmaya devam eder. Tersine örnek de geçerlidir. Ahlakın egemen olduğu ancak hukuku dışlayan toplumlar düzen içinde yaşayamaz aksine bu düzen fikri, bir hayal ürünü olarak zihinlerin derinliklerinde muhafaza olunur. Sonuç olarak hukuku, ahlak ve etik; yeri geldiğinde de diğer sosyal düzenleyici kurallarla desteklemek, toplumsal krizlerde düzeni sağlamak için başvurulacak en iyi yöntemdir.

Hukuk ve ahlakın birbirini tamamlayan ilişkisinin yansıması olarak başka örnekler vermek de mümkündür. İnsanlar her zaman suç işlemeye meyillidir. Her ne kadar caydırıcı olduğu düşünülen hukuk kuralları kalsa da suç bitmez. Önemli olan halkın eğitimi ve moral değerlere sahip oluşudur ki bu durum, korkutmak yerine zihniyetleri olumlu biçimde şekillendirebilecek bir etkiye sahip oluşu gerektirmektedir. İnsanlar, ahlaka ve etiğe uygun hareket ederse hukuka duyulan ihtiyaç azalır ancak ortadan kalmaz. Çünkü hukuk ve diğer kurallar birbirinden etkilenen ama aynı zamanda farklı olan kavramlardır. Hukuk kurallarıyla kişinin ahlaken ıslahı imkansız olup hukuk kuralları sadece korkutmaktadır. Örneğin yoksul bir kişi, hukuk yasaklamış olsa bile ekstrem bir ihtiyaç içerisindeyken hırsızlık yapacaktır. Hukuk buna engel olamaz. Ancak ahlak ve etik kurallarıyla toplum şekillendirilir ve ardından adaleti sağlayabilecek hukuk kuralları devreye girerse suç oranı azalır.

Önemli olan husus, hukukçular, meslek sahipleri ve yöneticiler de dahil olmak üzere toplumun her kesiminin yürürlükte olan hukuk kurallarına uymasındır. Çünkü hukuk ve etik kuralları geneldir, herkes içindir. Üst kademedeki insanların bu kurallara uygun davranışlar sergilemesi, tüm halka örnek olur ve kurallar etkinlik kazanmış olur. Kısacası verdiğimiz tavsiyeler ve koyduğumuz kurallardan ziyade nasıl davrandığımız önemlidir. Bu hususta Francis Bacon'un şu veciz sözü dikkat çekicidir: "Bizi güçlü yapan, yediklerimiz değil, hazmettiklerimizdir. Bizi zengin yapan, kazandıklarımız değil, muhafaza ettiklerimizdir. Bizi bilgili yapan, okuduklarımız değil, kafamıza yerleştirdiklerimizdir."¹⁰³

¹⁰³ Hukuk Adamları Birliği (HUKAB), *Yargı Etiği*, s. 11-12.

KAYNAKÇA

- ALTUNSU, Onur: *Hans Kelsen'in Düşüncelerinde Hukuk-Ahlak İlişkisi ve Temel Norm Kuramı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2017.
- AYDIN, Metin, "William Whewell ve John Stuart Mill'de Ahlak-Hukuk İlişkisi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 2021, Cilt 21, Sayı 1.
- BAUMAN, Zygmunt: *Postmodern Etik*, (Çev.) TÜRKER, Alev, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- BILLINGTON, Ray: *Felsefeyi Yaşamak*, (Çev.) YILMAZ, Abdullah, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- CERRAH, İbrahim, "Etik ve Hukuk İlişkisi: Profesyonellik Açısından 'Hukuk' ve 'Yargı Etiği'", *Yargı Etiği Sempozyumu*, HSYK Yayınları, Ankara, 2013.
- CEVİZCİ, Ahmet: *Etik Ahlak Felsefesi*, 4. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2021.
- ÇİFTÇİOĞLU, Ceylan / BOZKURT, Ömer: "İnsan Haklarının Etik İle İlişkisi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2021, Cilt 6, Sayı 2.
- DURAN, Muhammet Sait, "Habermas'ın Söylem Etiğinde Ahlak ve Hukuk", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2017, Cilt 25, Sayı 1.
- GÜRLER, Sercan, "Sunuş", (Ed.) GÜRLER, Sercan, *H.L.A. Hart ve Hukuk- Ahlâk Ayrımı*, 2. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2017.
- HART, Herbert Lionel Adolphus, "Pozitivizm ve Hukuk İle Ahlâkın Ayrılması", (Ed.) GÜRLER, Sercan, (Çev.) UZUN, Ertuğrul, *H.L.A. Hart ve Hukuk- Ahlâk Ayrımı*, 2. Baskı, Tekin Yayınları, İstanbul, 2017.
- HART, Herbert Lionel Adolphus: *Hukuk, Özgürlük ve Ahlak*, (Çev.) ÖZ, Erol, 1. Baskı, İslık Yayınları, İstanbul, 2020.

- Hukuk Adamları Birliği (HUKAB), “Adalet Manifestosu”, *Etik Değerler “ETHICS”*, Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu, HUKAB Yayıncılık, Ankara 15-16 Kasım 2012.
- Hukuk Adamları Birliği (HUKAB), “Yargıda Etik Sorunu”, *Etik Değerler “ETHICS”*, Uluslararası Yargı Etiği Sempozyumu, HUKAB Yayıncılık, Ankara 15-16 Kasım 2012.
- İŞIKTAÇ, Yasemin: “Hukuk, Etik İlişkisinde Yeni Gelişmeler”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2000, Cilt 58, Sayı 1-2.
- İNCEOĞLU, Sibel, “Yargı Etiği Bakımından Uluslararası Belgeler Işığında Türkiye Uygulaması”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, HSYK Yayınları, Ankara 2013.
- İŞSEVENLER, Osman Vahdet, “Hukukun Erdemi ve Füller’in Ahlakları”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2016, Cilt 25, Sayı 2.
- KARAKOÇ, Yusuf: “Hukuk-Etik İlişkisi”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, 2012, Sayı 24.
- ÖZEL, Kadir Can, “Etik ve Etik-Hukuk Arasındaki İlişki”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 2018, Sayı 33.
- PIEPER, Annemarie: *Etiğe Giriş*, (Çev.) ATAYMAN, Veysel / SEZER, Gönül, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- RESNIK, David Benjamin: *Bilim Etiği*, (Çev.) MUTLU, Vicdan, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.
- SARI, Cengiz: *Yargı Etiği ve Türkiye’de Yargının Etik Yapılanması*, Bilge Yayınevi, Ankara, 2014.
- SCHOPENHAUER, Arthur: *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*, (Çev.) AYDOĞAN, Ahmet, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

- ŞAHİN CEYLAN, Şule, “H.L.A. Hart’a Göre Hukuk-Ahlâk İlişkisi”, (Ed.) GÜRLER, *H.L.A. Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı*, 2. Baskı, Tekin Yayınları, İstanbul, 2017.
- ŞEN, Mahmut Şen, “Uluslararası Belgelerdeki Yargı Etiği Algısının Türk Uygulamacılar Yönünden Değerlendirilmesi”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, HSYK Yayınları, Ankara, 2013.
- TOPUZKANAMIŞ, Engin, *Hukuk ve Disiplin Modern Toplumda Hukuka Uymanın Dayanakları*, 3. Baskı, Zoe Kitap, İstanbul, 2019.
- TÜRBAĞ, Ahmet Ulvi, “Yargı Bağımsızlığı ve Etik Değerler Dengesi”, *Yargı Etiği Sempozyumu*, (HSYK Yayınları, Ankara, 2013.
- UZUN, Ertuğrul: “Ahlâksızlığın Cezalandırılması: Devlin-Hart Tartışması”, (Ed.) GÜRLER, Sercan: *H.L.A. Hart ve Hukuk-Ahlâk Ayrımı*, 2. Baskı, Tekin Yayınları, İstanbul, 2017.
- YILDIZ Abdülkadir, “Hukuk ve Ahlak Arasındaki İlişki”, (Ed.) ERDOĞMUŞ, Nihat / TORLAK, Ömer / BİLGİN TİRYAKİ, Kübra: *Temelleri ve Uygulamalarıyla İş Ahlakı*, İGİAD Yayınları, İstanbul, 2018.
- YILMAZ, Nusrettin: “Felsefi Bağlamda ‘İyi Biri Olma’nın Bazı Yolları”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, 2010, Sayı 25.
- YÜKSEL, Mehmet, “Modern Kültürde Hukuk ve Ahlak”, *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*, 2010, Sayı 25.
- YÜKSEL, Mehmet: “Etik Kodlar, Ahlak ve Hukuk”, *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, Cilt 5, Sayı 1.
- YÜKSEL, Mehmet: “Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişisine Sosyolojik Bir Bakış”, *Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 57, Sayı 1.